

ULTRAZVUKOVÉ technológie v praxi

Viete, že...

- výkonný ultrazvuk dokáže vyvolať mikroskopické ohniská plameňov v studenej kvapaline
- plyn v kolabujúcej kavitáčnej bubline dosahuje teplotu 5 500 °C a tlak 500 atmosfér, čo je polovica hodnoty tlaku v najhlbšom mieste Tichého oceánu – Marianskej priekope
- teplotný gradient v mikrozóne má hodnotu vyššiu než 10⁹ °C/s, čo zodpovedá rýchlosti ochladzovania roztaveného kovu pri jeho vyšplechnutí na povrch telesa, ktoré je ochladené na teplotu absolútnej nuly

Dá sa očakávať, že fenomén, ktorý má takéto unikátne fyzikálne prejavy, najde v praxi mnohonásobné využitie. Preto by som rád aspoň v krátkosti priblížil niektoré aplikácie výkonného ultrazvuku.

Pojem ultrazvukové technológie v sebe zahŕňa veľmi široké spektrum technológií využívaných priemyselnej a laboratórnej praxi. Väčšina s týchto technológií prekvapí svojimi unikátnymi účinkami a možnosťami.

S niektorými sa môžeme stretnúť častejšie (ultrazvukové čistenie, ultrazvukové zváranie...), ale s niektorými sa stretávame, len veľmi zriedka hoci ich uplatnenie je veľmi zaujímavé. Ultrazvukové technológie sú postavené na výkonných zdrojoch ultrazvukových kmitov a celú túto oblasť nazývame aktívny ultrazvuk. Uplatňujú sa tu nelineárne efekty a ultrazvuková energia môže pri týchto intenzitách vyvolať značné, až prekvapivé fyzikálne, chemické a iné zmeny v prostredí na ktoré pôsobí. Na opačnej strane stojí pasívny ultrazvuk, ktorý nevyvoláva žiadnu zo spomínaných zmien prostredia, v ktorom sa šíri. Sú to väčšinou aplikácie, ktoré patria

do oblasti meracej, diagnostickej a signalizačnej techniky. V ďalšom ponúkam aspoň rámcový prehľad najčastejšie používaných technológií z oblasti aktívneho ultrazvuku v praxi.

Ultrazvukové čistenie: (cleaning)

Ultrazvukové čistenie je najrozšírenejšou aplikáciou z oblasti ultrazvukových technológií. V oblasti čistenia tvarovo zložitých súčiastok je takmer bezkonkurenčnou technológiou. Podľa vyhotovenia ultrazvukových čistiacich vaní ich môžeme rozdeliť do dvoch hlavných skupín – kom-

paktné čističky a ultrazvukové čistiacie linky.

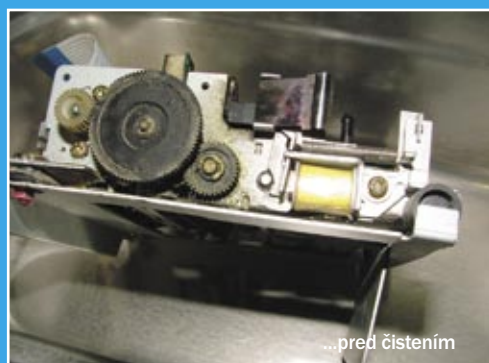
Kompaktné čističky (viď obr.1) sa vyrábajú v rôznych objemoch od cca 0,5 l do cca 120 l. Nerezová vaňa s nalepeným ultrazvukovými žiaričmi a generátor elektrických kmitov, tvoria jeden mechanický celok s krytom a ovládacími prvkami.

Tento typ ultrazvukových čistiacich vaní nachádza uplatnenie prevažne v malých prevádzkach a laboratóriách. Ako príklad môžeme uviesť čistenie v optikách, zlatníctve, autoopravovniach, rôznych servisoch, dentálnych ambulanciách atď...

nia určite nedostaneme. Spojenie čistiacich účinkov ultrazvukovej kavitácie a vhodného čistiacieho roztoku zaručuje vo väčšine prípadov veľmi dobrý a reprodukovateľný výsledok.

Ultrazvukové čistiacie linky

Pre menšie a väčšie priemyselné prevádzky sa projektujú čistiacie linky, pre ktoré je charakteristické kaskádne radenie jednotlivých vaní a kombinovanie rôznych pracovných činností v kaskáde tak, aby sme na výstupe z linky získali dokonale očistenú a suchú súčiastku. Priemyselné čistiacie linky sa vyznačujú

...pred čistením

...a po ultrazvukovom čistení

Obr. č. 2: Príklad čistenia v ultrazvukovej vani

Obr. č. 1: Príklad konštrukcie digitálnej ultrazvukovej čističky a súčiastok pred čistením

Mechanický čistiaci účinok ultrazvukovej energie vzniká synergickým pôsobením viacerých fyzikálnych (kavitácia, mikroprúdy, makroprúdy...) efektov v celom objeme kvapaliny. Z toho aj logicky vyplýva, že k čisteniu dochádza v celom objeme a všade tam, kde je sonifikovaná kvapalina, t.j. aj na neprístupných miestach, kde sa s klasickými mechanickými spôsobmi čiste-

rôznym stupňom automatizácie celého procesu čistenia. Prejavuje sa to hlavne v manipulácií s čistými súčiastkami.

Ultrazvukové čistiacie linky nachádzajú uplatnenie hlavne pri finálnom čistení a odmasťovaní rôznych kovových súčiastok, čistení sklenených komponentov v sklárskom priemysle, tiež pri čistení plastových prepraviek pre pekáre a mäsokombináty

a v mnohých ďalších aplikáciách. Celý proces čistenia je možné projektovať v súlade s požiadavkami životného prostredia. Keďysi používané chlórované uhlíkové sa dnes s úspechom nahrádzajú čistiacimi kvapalinami na báze vodných roztokov, ktoré sú veľmi tolerantné k životnému prostrediu a je zabezpečená ich ekologická likvidácia. Čistenie pomocou ultrazvukovej energie sa vyznačuje veľmi vysokou kvalitou a reprodukovateľnosťou. Ultrazvukové čistiace linky sa stali neodmysliteľnou súčasťou technologického procesu vo viacerých priemyselných odvetviach.

Ultrazvukové zatlačanie (inserting)

Ultrazvukové zatlačanie sa využíva na implantovanie kovových dielov do plastov, na vytvorenie možnosti rozoberateľného spojovania. Ultrazvuková sonotróda, (nástroj), ktorá kmitá frekvenciou

Obr. č. 3: Príklady použitia ultrazvukového zatlačania

20 až 40 kHz sa pri tejto technológii oprie o časť zatlačanej súčiastky a pri súčasnom pôsobení tlaku v axiálnom smere dôjde k roztaveniu plastu na rozhraní kovový diel – plast. Takto sa kovová súčiastka dostane ľahko do požadovanej polohy a po ukončení ultrazvukových vibrácií dôjde k pevnému ukotveniu tejto súčiastky v plaste. Takto vytvorené spoje sú pevné a bez zostatkových prnutí a nehrozí možnosť prasknutia ako pri klasickom zalisovaní bez ultrazvuku.

Ultrazvukové rezanie (cutting)

Ultrazvukové rezanie sa využíva v priemysle a tiež v potravinár-

Obr. č. 4: Rezanie ne vulkanizovanej gumy

Obr. č. 5: Rezanie v potravinárstve

Obr. č. 6: Porovnanie štruktúry rezu – klasický nôž / ultrazvukový nôž.

stve. Mikropohyb v axiálnom smere, ktorý je superponovaný na nože vyrobené väčšinou z titánu redukuje silu potrebnú na rezanie až o 75 percent (!) a spôsobuje samočistenie noža. Rezy ultrazvukovými nožmi sú hladké bez omrvínok. Ultrazvukové vibrácie umožňujú rezať aj materiály, ktoré sa bežnými metódami nedajú rezať (napr. v gumárskom priemysle sa využíva na rezanie ne vulkanizovanej gumy).

kovaniu, taveniu a následnému premiešaniu spojovaných materiálov. Po vychladnutí vznikne

Ultrazvukové uzly (generátor a menič) sa s úspechom zaraďujú aj do **automatizovaných** li-

Obr. č. 7: Ultrazvuková ručná zväračka

Obr. č. 8: Pneumatická zväračka

pevný spoj, ktorý okrem mechanických, spĺňa aj estetické požiadavky.

Ultrazvukové zväračky sa vyrábajú v dvoch základných vyhotoveniach: **pneumatické a ručné**.

Ultrazvukové zväračky nachádzajú uplatnenie v **elektrotechnickom, strojárskom a automobilovom priemysle**, ale aj v menších prevádzkach, kde sa používajú na spojovanie termoplastických látok. Výhodou ultrazvukových zväračiek je **vysoká účinnosť** premeny ultrazvukovej energie na teplo (**80 až 90 percent**), čím prispievajú k ochrane životného prostredia.

niek, kde sú vysoké požiadavky na **produktivitu, kvalitu a reproductivnosť** pri spojovaní plastov.

Ultrazvukové zväračky sa vyrábajú s pracovnými frekvenciami **20 kHz, 30 kHz a 40 kHz**.

Výstupný výkon týchto zariadení sa pohybuje od **20 W až po 1 000 W**.

Výber vhodnej frekvencie a výkonu je daný viacerými kritériami a vlastnosťami konkrétnych dielov určených na spojovanie (materiál, tvar, veľkosť...)

Text: Ing. František Belančík

Foto: archív firmy BELSON

Ultrazvukové zväračky (welding)

Pevné a spoľahlivé spojovanie termoplastických látok a kovov je možné realizovať pomocou kmitajúceho pracovného nástroja s frekvenciou 20 000 až 40 000 Hz. Na vytvorenie spoja sa využíva koncentrovaná ultrazvuková energia, ktorá sa vytvára v ultrazvukovom piezoelektrickom meniči. Táto sa potom pomocou ďalších mechanických transformátorov výchyľky (booster, sonotróda) privádza do miesta spojovania. Ak na spojované miesto pod sonotródou pôsobí súčasne aj statický tlak, tak dochádza k lokálnemu ohrievaniu, plastifi-

Obr. č. 9: Bodové zváranie ultrazvukom.

Obr. č. 10: Delenie materiálu (bez „strapkania“...)

BELSON

Ing. František Belančík

Ultrazvukové technológie a zariadenia

Kyjevská 19 934 05 LEVICE

tel./fax: 037 – 783 17 52, Mobil: 0905 230 687

e-mail: belson@stonline.sk